

Interventies naar werk

Inzicht in werking en effectiviteit

Effectiviteit van re-integratie-interventies

Toelichting op www.interventiesnaarwerk.nl

Versie oktober 2009

EFFECTIVITEIT VAN RE-INTEGRATIE-INTERVENTIES

TOELICHTING OP WWW.INTERVENTIESNAARWERK.NL

Maart 2009

Peter Wesdorp
Gejo Duinkerken

www.interventiesnaarwerk.nl is een begin 2008 gestart initiatief van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in samenwerking met de Raad voor Werk en Inkomen (RWI), BoaBorea, UWV WERKbedrijf en de gemeenten Rotterdam, Utrecht en Groningen.

INHOUDSOPGAVE

1	<i>Inleiding</i>	4
1.1	Aanleiding	4
1.2	Stand van zaken	4
1.3	Doelstelling	6
1.4	Afbakening en positionering	6
1.5	Leeswijzer	6
2	<i>Greep op re-integratie</i>	8
2.1	Re-integratie als <i>black box</i>	8
2.2	Interventies: de <i>black box</i> geopend	9
2.2.1	Beïnvloedbare en onbeïnvloedbare kenmerken	9
2.2.2	Algemeen en specifiek werkzame factoren	10
2.2.3	Samengevat	11
3	<i>Greep op effectiviteit</i>	13
3.1	Inleiding	13
3.2	Onderbouwing van effectiviteit	14
3.3	Samenhang	15
4	<i>De theoretische onderbouwing</i>	16
4.1	Inleiding	16
4.2	Waarom zou de interventie werken?	16
5	<i>De procesevaluatie</i>	18
5.1	Inleiding	18
5.2	Hoe werkt de interventie?	18
6	<i>De resultaatevaluatie</i>	20
6.1	Inleiding	20
6.2	Werkt de interventie?	20
7	<i>www.interventiesnaarwerk.nl</i>	23
7.1	Inleiding	23

7.2	Beoordeling van de onderbouwing voor effectiviteit	23
7.3	Voor en door het veld	25
	<i>Bijlage 1: Geraadpleegde literatuur</i>	26

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Ieder jaar investeert de overheid veel miljoenen euro's in de re-integratie van (langdurig) werklozen, gedeeltelijk arbeidsgeschikten en niet-uitkeringsgerechtigden (NUG'ers). De vraag of deze middelen ook effectief worden ingezet is steeds hoger en pregnanter op de agenda komen te staan. Niet alleen bij politiek en management, maar ook bij uitvoerende professionals.

De effectiviteitsvraag wordt in deze toelichting breed opgevat. Het gaat niet alleen om de vraag of het doel bereikt is (bruto-effectiviteit). Voorts houdt het ook niet op bij de achterliggende vraag of de doelbereiking daadwerkelijk is toe te schrijven aan de re-integratie-inspanningen (netto-effectiviteit). Bij effectiviteit in deze toelichting gaat het, naast de voornoemde vraag 'of iets werkt', ook om de vragen hoe heeft het gewerkt, onder welke omstandigheden en voor wie (welke klanten met welke klantkenmerken). Het gaat met andere woorden om het antwoord op de vraag: Wat werkt voor wie, waarom, wanneer en onder welke omstandigheden om iemand richting werk te helpen?

Het antwoord op deze vraag is nodig om professionals – publiek en privaat – te kunnen ondersteunen in het maken van keuzen rond de inzet van re-integratiemiddelen. De professionals werkzaam op de werkpleinen (voorheen de SUWI-bedrijfsverzamelgebouwen) en bij publieke en private re-integratiebedrijven. Professionals die specifieke interventies modulair kunnen inzetten op maat en naar behoefte van de klant. Professionals die klanten moeten adviseren over de inzet van hun persoonsgebonden re-integratiebudget (PGB / IRO). Het antwoord is ook nodig om inkopers te ondersteunen bij het inkopen van de juiste instrumenten en om aanbieders van re-integratiediensten verder op weg te helpen in het ontwikkelen van nieuwe effectieve interventies en methodieken.

Het is een andere manier van kijken naar re-integratie dan tot dusver wellicht gebruikelijk. Om deze ontwikkeling te stimuleren heeft het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid samen met partners uit het veld een website – www.interventiesnaarwerk.nl – ontwikkeld waarin de effectiviteit en onderbouwing van re-integratie-interventies centraal staat.

1.2 Stand van zaken

Van nog maar weinig re-integratieaanpakken is de effectiviteit vastgesteld en aangetoond. Dat blijkt ook uit de Beleidsdoorlichting Re-integratie uit het voorjaar van 2008 die betrekking heeft op de periode 2002 - 2005. De in de onderzoeksperiode dalende klantenbestanden in de sociale zekerheid lijken over de linie goeddeels evengoed toe te schrijven aan stringentere (referte)eisen, uitstroom van kansrijke cliënten onder gunstige economische omstandigheden en strenge toelatingseisen aan de poort (poortwachter). Er zijn echter aanwijzingen dat het rendement van trajecten sterk afhankelijk is van persoonskenmerken van de cliënt en timing van trajecten.¹

Historisch gezien is het gebrek aan aangetoonde effectiviteit verklaarbaar. Een groot deel van de re-integratiemiddelen is gedecentraliseerd naar gemeenten. Er is geen (wettelijke) verplichting re-integratieprogramma's te evalueren. Een evaluatie maakt dan ook zelden deel uit van het pakket van eisen

¹ Zie bijvoorbeeld I. Groot (e.a.), *Effect re-integratietrajecten op de uitgaven aan sociale zekerheid*, SEO, 2007.

bij een aanbesteding.² Het bruto resultaat (de uitstroom) en het afrekenen op basis van het bruto resultaat worden vaak gezien als voldoende evaluatie. Vaak worden met marktpartijen *no cure, no / less pay* contracten afgesloten.³ Verder zijn in het verleden programma's vooral ingekocht op basis van wettelijk of bestuurlijk gedefinieerde doelgroepen (allochtonen, arbeidsgehandicapten, vrouwen, jongeren). Doelgroepen die bestaan uit klanten met een diverse problematiek worden opgepakt in algemene en brede re-integratieprogramma's – een soort breedspectrum antibioticum. Tenslotte geldt dat als gevolg van de sluitende aanpak – alle klanten moeten een traject aangeboden krijgen – een goede controlegroepen lastig te definiëren is.⁴ Resumerend geldt dat de effectiviteit hoogst zelden volgens wetenschappelijke normen wordt vastgesteld.

De afgelopen jaren verschijnen er echter steeds meer studies naar de effectiviteit van re-integratie. Het onderwerp heeft de aandacht van veel lokale rekenkamers en toezichhouders, mede naar aanleiding van negatieve berichtgeving in de pers en het financiële belang van gemeenten bij uitstroom uit de WWB.

IWI, december 2006

“Het succes van re-integratieactiviteiten is omstreven. Onderzoekers zijn verdeeld over de effectiviteit van re-integratietrajecten. Een van de redenen is dat niet duidelijk gemaakt kan worden of trajecten echt helpen bij het vinden van werk. Er is bijvoorbeeld wel bekend hoeveel mensen een baan vinden na afloop van een traject, maar niet hoeveel mensen een baan hebben gevonden als gevolg van een traject.”

Rekenkamer Amsterdam, januari 2007

“Om te weten welk traject het meest geschikt is voor welke cliënt van DWI is kennis nodig over de effectiviteit van trajecten. In de paar in opdracht van de gemeente uitgevoerde evaluaties wordt echter nauwelijks ingegaan op, bijvoorbeeld uitstroompercentages en succes- en faalfactoren. Lessen voor de toekomst zijn zo moeilijk te leren, waardoor ook geen handreikingen kunnen worden geboden aan klantmanagers.”

Daarnaast past de zoektocht naar het aantonen van effectiviteit in een bredere maatschappelijke ontwikkeling om op zoek te gaan naar de bewijsvoering achter interventies om zo gericht te kunnen interveniëren. Zo zijn er op dit terrein belangrijke ontwikkelingen in het veld van de jeugdzorg, de (jeugd)reclassering en het onderwijs. In het re-integratieveld staat dit nog in de kinderschoenen.

Dat betekent overigens niet zondermeer dat 'er maar wat gedaan wordt' in het re-integratiedomein. Veel kennis over 'wat werkt' zit besloten in de hoofden van de professionals en is niet geëxpliciteerd. Het is van belang dat deze stilzwijgende en impliciete kennis naar boven wordt gebracht, wordt gsystematiseerd en overdraagbaar wordt gemaakt.

Het ontbreken van voldoende experimenteel-wetenschappelijk bewijs voor re-integratie-interventies betekent niet dat er niets gezegd kan worden over de effectiviteit van re-integratie. Het onderzoek naar effecten kan verschillende vormen aannemen, waarbij de bewijskracht voor de causale relatie tussen de

² Het is onder specifieke voorwaarden mogelijk evaluatie mee te nemen als onderdeel van het traject en mee te financieren uit re-integratiemiddelen. In het kader van meer experimentele regelingen als ESF / EQUAL en IPW is een goede evaluatie vaak wel een vereiste, juist met het oog op de verspreiding (disseminatie en *mainstreaming*) van best practices. Sommigen pleiten er voor om af te spreken een deel van het re-integratiebudget – bijvoorbeeld 0,5 of 1% - aan te wenden voor evaluatie.

³ In het keurmerk re-integratie van de stichting Blik op Werk wordt vastgelegd of de doelstellingen die zijn afgesproken in het contract voor minimaal 80% zijn behaald. Dit is een eis voor verlening van het keurmerk.

⁴ Ten aanzien van de mogelijkheden van het samenstellen van controlegroepen binnen het domein re-integratie zie het *Handboek meetmethoden voor effectiviteit van activerend arbeidsmarktbeleid op persoonsniveau*, TNO / SEO, mei 2008.

interventie en de uitkomsten verschilt. Dat betekent echter niet dat het onderzoek niet bruikbaar is en niet kan leiden tot waardevolle inzichten.

1.3 Doelstelling

Deze toelichting is bedoeld voor beleidsmakers, inkopers, interventieontwikkelaars, onderzoekers., klantmanagers en andere geïnteresseerden in het thema van effectiviteit van re-integratie. Het doel van de toelichting is tweeledig:

1. Een andere manier van kijken naar re-integratie over het voetlicht brengen, waarmee een bijdrage kan worden geleverd aan het verbeteren van de effectiviteit van interventies en de professionaliteit in de sector.
2. Een toelichting bieden voor personen en instanties die een bijdrage willen leveren aan de website www.interventiesnaarwerk.nl als instrument voor de verdere professionalisering van de sector.

1.4 Afbakening en positionering

Deze toelichting is opgesteld na het ‘*Handboek meetmethoden voor effectiviteit van activerend arbeidsmarktbeleid op persoonsniveau*’. Het handboek meetmethoden gaat met name in op wat in deze toelichting de resultaatevaluatie is genoemd; op het vaststellen van de netto-effectiviteit van re-integratie. In die zin vormt het handboek een verdieping van hoofdstuk 5 in deze toelichting. Het adequaat vast kunnen stellen van de netto-effectiviteit is met name van belang voor de maatschappelijke legitimering van de inzet van re-integratiemiddelen. Het Handboek Meetmethoden geeft aan hoe dat idealiter zou kunnen.

Deze toelichting besteedt ook aandacht aan andere vormen van effectonderzoek - naast het ideale model – omdat dit, ondanks het andere niveau van bewijskracht, waardevolle inzichten kan opleveren voor de re-integratiepraktijk. Effectevaluatie is in deze optiek meer dan de instrumentele vraag of iets werkt of niet, maar dient er mede op gericht te zijn om de ratio achter en de dynamiek en mechanismen van re-integratie bloot te leggen. Het oogmerk is met andere woorden de *black box* van re-integratie te openen, zodat niet alleen kan worden vastgesteld of iets werkt, maar ook inzicht ontstaat in het waarom, voor wie en onder welke omstandigheden. Dit inzicht kan met verschillende vormen van evaluatieonderzoek worden verkregen. Deze toelichting plaatst deze vormen van onderzoek in een samenhangend kader.

Er wordt vanuit gegaan dat effectiviteit geen alles-of-niets begrip is, maar dat er verschillende graden of bouwstenen in de bewijsvoering voor effectiviteit te onderscheiden zijn. Het voordeel daarvan is dat daardoor snel kan worden aangesloten bij de (behoefte van de) uitvoeringspraktijk en snel kan worden begonnen met de verdere professionalisering in de sector.

Evidence based practice en *practice based evidence* worden bij elkaar gebracht. Anders gezegd: zowel de implementatie van bewezen-effectieve interventies als ook het onderbouwen en empirisch toetsen van in de praktijk gewortelde programma’s spelen een rol.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk twee wordt de black box van re-integratie ‘opengewerkt’ met behulp van het begrip interventies. In hoofdstuk drie wordt het begrip effectiviteit nader geoperationaliseerd. Aangegeven wordt dat er verschillende manieren zijn om effectiviteit te onderbouwen. In hoofdstuk vier, vijf en zes worden

deze manieren uitgewerkt. Hoofdstuk zeven geeft aan welke rol de website www.interventiesnaarwerk.nl speelt in de onderbouwing van de effectiviteit van interventies. Professionals en andere betrokkenen worden uitgedaagd een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van het collectieve gedachtegoed over de effectiviteit van re-integratie.

Bijlage 1 bevat een verwijzing naar geraadpleegde literatuur.

2

Greep op re-integratie

2.1 Re-integratie als *black box*

In de praktijk van re-integratie was het tot voor kort gebruikelijk de re-integratie van hele doelgroepen uit te besteden en de aanbieder af te rekenen op de uitstroom (het bruto resultaat). Hoe de aanbieder te werk ging was vanuit dit perspectief minder relevant en, binnen de marges van klanttevredenheid, vooral een zaak van de aanbieder zelf. Veel minder aandacht dan voor het bruto resultaat bestond er voor het mechanisme dat het resultaat bewerkstelligt. Het re-integratietraject zelf bleef met andere woorden een *black box*. Ook werd niet duidelijk in hoeverre aanbieders zelf veel aandacht hadden besteed aan de methodieken waarmee gewerkt werd.

De gemeente Rotterdam constateerde in 2006 een belangrijke tekortkoming van deze manier van werken.

Rotterdam 2006

‘Om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over wat werkt bij welke klanten en voor het beantwoorden van de zogenaamde ‘waarom-vragen’ is meer zicht nodig op het verloop van de achterliggende re-integratieprocessen en specifiek de inhoud van de geboden trajecten. [...] De belangrijkste tekortkoming is dat het re-integratieproces zelf grotendeels verborgen blijft (een zogenaamde ‘black box’) en allerlei – niet of deels empirisch gefundeerde - aannames worden gemaakt over de inhoud van de gepleegde interventies. [...] De consequenties van deze beperkingen zijn dat we op basis van het onderzoek uitspraken kunnen doen over de mate waarin verschillende (objectieve) factoren – waaronder trajectdeelname – samenhangen met de uitstroomkans naar werk en de duur dat men in de uitkering blijft. In algemene zin kunnen we ook bepalen bij welke klantenkenmerken een bepaald type re-integratieaanbod het meest effectief is. We kunnen echter niet in detail – en voor ‘nieuwe aanpakken’ – bepalen welke soorten trajecten bij welke type klanten een optimaal resultaat opleveren. Met de gehanteerde onderzoeksmethodiek kunnen we ook geen uitspraken doen over de wijze waarop trajecten eventueel hebben bijgedragen aan uitkeringsduurverkorting. Daarmee blijft ook verborgen wat precies “het werkzame element” is in de re-integratieaanpak bij verschillende klantgroepen. Kortom we kunnen antwoord geven op de vraag of (vroegere) trajecten hebben gewerkt en – tot op zekere hoogte - voor wie, maar niet waarom het heeft gewerkt en wat precies het werkzame element is in de betreffende aanpakken. Om een effectief re-integratiebeleid te kunnen voeren is ook inzicht in dit soort vragen van belang.’⁵

Zelfs als de netto-effectiviteit van trajecten al wordt vastgesteld is daarmee nog niet de werking blootgelegd, terwijl met name dát voor de professionaliteit van de klantmanager of de re-integratiecoach, in het licht van de ontwikkeling naar klantgericht maatwerk, van belang is. Als het er dus om gaat om niet alleen vast te stellen óf een interventie werkt maar ook om te weten hoe en waarom de interventie werkt en onder welke omstandigheden zijn andere vormen van onderzoek van belang.

In de huidige praktijk is re-integratiedienstverlening vaak een *black box*. We weten niet waarom iets heeft gewerkt, voor wie en onder welke omstandigheden. Om effectief re-integratiebeleid te kunnen voeren is inzicht in dit soort vragen wel van belang.

⁵ A. Heekelaar, W. Zwinkels, A. Braat. *De juiste klant op het juiste traject*, dienst SOZAWE Rotterdam, februari 2006.

2.2 Interventies: de *black box* geopend

Het gebruik van de term ‘interventie’ is nog geen gemeengoed in de sector. Het begrip is echter bijzonder geschikt om de *black box* open te werken.

Een interventie is een doelgerichte en planmatige (methodische) activiteit die er op is gericht om een bepaalde verandering in iemands gedrag of omstandigheden te weeg te brengen. Het is een doelgerichte en planmatige activiteit die onderbouwd en beschreven is en toepasbaar voor een bepaalde gespecificeerde groep klanten. Een interventie kan beperkt zijn, bijvoorbeeld een sollicitatietraining, of ruim, zoals een omvattend traject waarin gewerkt wordt aan schulden en aan vakcompetenties.

Een re-integratie interventie is een doelgerichte en planmatige (methodische) activiteit die er op is gericht om een bepaalde verandering in iemands gedrag of omstandigheden te weeg te brengen zodat de kans op werkherhvatting wordt vergroot. Het concept helpt de *black box* van re-integratie te openen.

2.2.1 *Beïnvloedbare en onbeïnvloedbare kenmerken*

De kans op succesvolle re-integratie wordt bepaald door kenmerken van de klant of diens omgeving die deels beïnvloedbaar – zoals competenties en cognities - en deels onbeïnvloedbaar - zoals leeftijd, etniciteit en leerbaarheid - zijn. Er zijn dus dynamische en statische kenmerken. Een interventie is logischerwijs gericht op de beïnvloedbare kenmerken die bijdragen aan de werkloosheid. Het heeft immers geen zin onbeïnvloedbare kenmerken te beïnvloeden.⁶

Of een kenmerk beïnvloedbaar is of niet-beïnvloedbaar, wordt bepaald door de (on)mogelijkheden van de interveniërende instantie of professional. Voor wie geen schulden kan saneren is een schuld een onbeïnvloedbaar kenmerk terwijl dit wel van invloed kan zijn op de werkloosheid. Wat voor re-integratieprofessionals onbeïnvloedbaar is, kan dat voor bijvoorbeeld zorgprofessionals weer wel zijn. Door samen te werken stijgt het aantal te benutten beïnvloedbare kenmerken waarop effect te sorteren is en stijgt de kans op resultaat. Door met andere woorden de benodigde expertise toe te eigenen of bij derden te betrekken kunnen meer relevante beïnvloedbare kenmerken worden benut en wordt de kans op succes groter.

Binnen een interventie worden specifieke doelen gesteld met betrekking tot de beïnvloedbare kenmerken.

De volgende specifieke doelen kunnen bijvoorbeeld in het kader van re-integratie worden gedefinieerd:

- Vergroten kennis van (eigen) wensen en mogelijkheden op de arbeidsmarkt
- Vergroten werknemersvaardigheden
- Vergroten van beroepsvaardigheden
- Vergroten arbeidsmotivatie
- Aanleren van effectieve zoekstrategieën
- Versterken feitelijk zoekgedrag
- Verminderen van bewezen of ervaren beperkingen voor arbeidsdeelname

⁶ Wat wél beïnvloed kan worden is de waardering van werkgevers voor onbeïnvloedbare kenmerken van werkzoekenden. Leeftijd en een structureel functionele beperking zijn bijvoorbeeld niet te beïnvloeden maar vooroordeel jegens ouderen of mensen met een beperking wel.

Re-integratie-interventies kunnen zowel gericht zijn op werkzoekenden als op werkgevers. Zo is de leeftijd en etnische afkomst van een werkzoekende onbeïnvloedbaar, maar zijn vooroordelen van werkgevers jegens ouderen en allochtonen dat wel. Het uitvalrisico van iemand kan mogelijk niet beïnvloedbaar zijn, maar het werkgeversrisico voor ziekte bijvoorbeeld weer wel met bijvoorbeeld een no-risk polis.

De conjunctuur is een belangrijke bepalende factor voor de kracht waarmee de klantkenmerken inwerken op het risico om werkloos te blijven. In een situatie van schaarste op de arbeidsmarkt is de hoge leeftijd van een werkzoekende steeds minder een beletsel deze in dienst te nemen. Ook wordt eerder genoegen genomen met een niet optimaal competentieniveau. In de interventie dient daarmee rekening te worden gehouden. Onbeïnvloedbare kenmerken kunnen een contra-indicatie vormen om een bepaalde interventie toe te passen. Zo ligt een stevig scholingstraject voor iemand met een beperkt leervermogen niet voor de hand.

Re-integratie-interventies richten zich op de veranderbare klantkenmerken die bijdragen aan de werkloosheid. Ten aanzien van deze klantkenmerken worden specifieke doelen gesteld.

2.2.2 Algemeen en specifiek werkzame factoren

Een interventie kan verschillende werkzame ingrediënten of factoren bevatten. Algemeen werkzame factoren zijn de factoren die bijdragen aan het resultaat ongeacht de soort interventie. Ze zijn universeel omdat ze in iedere dienstverlenende relatie een rol spelen. Het gaat in belangrijke mate om interactionele en relationele factoren. Ze kunnen een belangrijke, zo niet de belangrijkste, toegevoegde waarde hebben in het effect van een interventie. Idealiter zijn zij in iedere interventie aanwezig omdat zij de basis vormen voor goede dienstverlening.

Uit veel onderzoek is bekend dat een goede interventie in ieder geval een aantal algemene werkzame factoren bevat: de activiteiten zijn duidelijk doelgericht, verlopen planmatig, sluiten goed aan bij de motivatie en verwachtingen van de betrokkenen, worden uitgevoerd door personen die goed getraind zijn en een goede ondersteuning krijgen bij de uitvoering van hun werk.⁷ Zonder deze basis kunnen de andere ingrediënten sterk in hun werkzaamheid worden beknot. Samengevat gaat het vooral om bejegening en organisatorische randvoorwaarden.

Een interventie kan worden gezien als een inhoudelijke kern van specifiek werkzame factoren met daaromheen algemeen werkzame factoren die kunnen worden onderverdeeld in een inter-persoonlijke context van bejegening / structurering en een organisatorische context van aanvullende randvoorwaarden. Bejegening slaat op de wijze waarop dienstverleners de cliënt tegemoet treden: sluiten zij voldoende aan bij de vraag van de cliënt, tonen zij voldoende betrokkenheid en respect? Organisatorische randvoorwaarden gaan over personeel (o.a. competenties, scholing, *caseloads*), materieel (o.a. specifieke hulpmiddelen, gebouwen, financiën) en communicatie (o.a. wijze van overleg met ketenpartners, intern overleg).

⁷ In de literatuur wordt in dit verband wel gesproken over de ‘*what works*’ criteria (zie www.campbellcollaboration.org), waarbij geldt dat de interventie bovendien moet aangrijpen op de veranderbare kenmerken van de klant.

Specifiek werkzame ingrediënten zijn werkzame elementen die alleen gelden voor bepaalde typen interventies in de context van bepaalde doelen en voor bepaalde doelgroepen. Bijvoorbeeld voor bepaalde groepen arbeidsgehandicapten lijken individuele interventies effectiever dan groepsinterventies. De specifieke ingrediënten worden bepaald door de onderliggende theorie die de focus legt op het type probleem dat aan de orde is en de beïnvloedbare mechanismen en factoren die het aangrijpingspunt vormen van de interventie.⁸

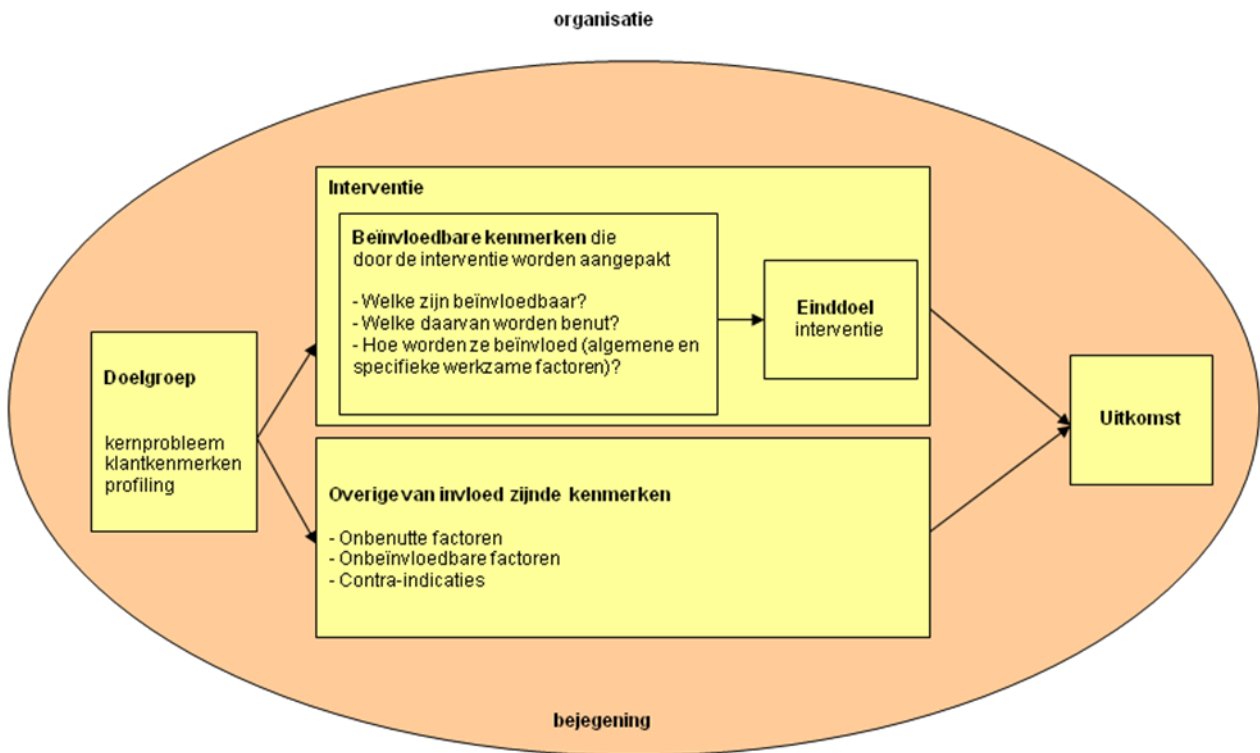
Daar waar vaak terecht wordt gesteld dat bij re-integratie de professional van belangrijke betekenis is voor de effectiviteit van de interventie, kan in het licht van het bovenstaande een onderscheid gemaakt worden tussen algemeen professioneel handelen (bejegening) en specifiek professioneel handelen (het uitvoeren van de interventie). In het laatste geval gaat het om methodisch handelen waarbij gegeven de kenmerken van de cliënt gesystematiseerd en overwogen te werk wordt gegaan om een specifiek doel te bereiken met het oog op een bepaald eindresultaat.

De resultaten van een interventie op het specifieke doel ten aanzien van de veranderbare kenmerken worden altijd bepaald door de optelsom van de (algemene en specifieke) werkzame ingrediënten. Het eindresultaat wordt daarnaast bepaald door de werking van de niet te beïnvloeden en de niet benutte kenmerken. Veel klanten – zeker in het huidige klantenbestand – kennen meerdere beletsels om aan het werk te komen. Men spreekt van multiproblematiek. Om die reden grijpen veel interventies aan op meerdere veranderbare kenmerken van een klant. Daarbij worden verschillende instrumenten ingezet. Het gaat om re-integratietrajecten of programma's die inmiddels steeds vaker modulair worden opgebouwd. Een combinatie van instrumenten kan een ander effect teweeg brengen in vergelijking met de inzet van de instrumenten afzonderlijk. In die gevallen waarin klanten worden overgedragen naar andere organisaties – zoals vaak het geval is bij ketensamenwerking – is het van belang de continuïteit van de zorg en van de interventies te waarborgen.

Een re-integratie-interventie bestaat uit algemeen en specifiek werkzame factoren. De optelsom daarvan bepaalt het resultaat ten aanzien van de specifieke doelen van de interventie.

2.2.3 *Samengevat*

⁸ Zie voetnoot 4. De beïnvloedbare factor kan ook aan werkgeverszijde liggen. Een goede werkgeversbenadering speelt hier zoveel mogelijk op in.

3 Greep op effectiviteit

3.1 Inleiding

Het is gebruikelijk effectiviteit in het re-integratiedomein te definiëren als het duurzaam (langer dan 6 maanden) vervullen van reguliere, algemeen geaccepteerde, arbeid. Idealiter dient dat de uitkomst van de interventie te zijn. Dat is een redelijk hard criterium dat enige tijd na afloop van de interventie kan worden vastgesteld via bepaalde basisadministraties.⁹

De afstand tot de arbeidsmarkt is echter niet voor iedere werkloze in één stap te overbruggen. De weg naar werk wordt opgedeeld in stukjes (het traject). In het gemeentelijk jargon gaat het dan om *stepping stones* of stapjes op een re-integratie- of participatieladder. Interventies kunnen er op gericht zijn klanten naar een bepaalde trede van de participatieladder te brengen, bijvoorbeeld naar maatschappelijke participatie. De effectiviteit van de interventie kan ook worden vastgesteld, maar er bestaat meer ruimte ten aanzien van de operationalisering van deze doelstellingen in uitkomstmaten. Hoe wordt bijvoorbeeld vastgesteld of iemand substantieel vrijwilligerswerk verricht?

Hoewel de mate waarin de specifieke doelen worden gerealiseerd een belangrijke indicatie vormt voor het uiteindelijk doel, is het van belang dit laatste ook daadwerkelijk vast te stellen. Desalniettemin kunnen vooruitlopend op de uiteindelijke evaluatie de specifieke doelen worden geëvalueerd. Zo kan bijvoorbeeld, zonder dat is vastgesteld of iemand daadwerkelijk is uitgestroomd wel worden vastgesteld of iemand meer empowered is geworden door de interventie.

Uiteindelijk kan na afloop van de interventie de uitkomst worden vastgesteld. Met een resultaatmeting kan worden achterhaald of de gestelde doelen ook daadwerkelijk gehaald zijn. De bruto effectiviteit, die we waarnemen, wordt vastgesteld als het percentage duurzame werkhervattingen bij cliënten die re-integratie-instrumenten hebben ontvangen. Onbekend is dan nog of die cliënten zonder de inzet van deze re-integratie-instrumenten ook of wellicht zelfs sneller een baan zouden hebben gevonden. Fundamenteel is dus de vraag of de veranderingen zijn toe te schrijven aan de interventie. Door te corrigeren voor de kans op werkhervatting zonder de inzet van instrumenten, kan de netto effectiviteit van de re-integratie-instrumenten worden afgeleid.¹⁰¹¹

Andere evaluatievormen kunnen bovendien aanwijzingen geven over de effectiviteit en de causale relatie tussen de interventie en de uitkomsten als de netto-effectiviteit niet is of kan worden vastgesteld. Effectiviteit wordt in deze toelichting en op www.interventiesnaarwerk.nl niet opgevat als een alles-of-niets begrip dat valt of staat met het kunnen vaststellen van de netto-effectiviteit. Het begrip kan ook op andere manieren worden onderbouwd en met, iets minder zekerheid over de causale relatie, worden aangetoond. In het ideale geval zijn alle vormen van evaluatie aanwezig. In de praktijk is dit echter zelden het geval.

⁹ Al is op veel plaatsen een discussiepunt of hier duurzame uitstroom naar een gesubsidieerde baan ook onder valt.

¹⁰ Een specifiek probleem dat zich hierbij voordoet is dat er geen vergelijkbare controlegroep is samen te stellen die geen interventie heeft gekregen. Methodologisch kan dit worden opgelost door in de controlegroep mensen op te nemen met (een gemiddelde mix van) andere interventies.

¹¹ Zelfs als de netto effectiviteit is vastgesteld zijn er andere evaluatievormen nodig om vast te stellen hoe een interventie werkt en onder welke voorwaarden een interventie succesvol kan zijn.

Re-integratie-interventies zijn er op gericht werklozen duurzaam uit te laten stromen of hoger op de re-integratieladder te brengen. De effectiviteit van interventies ten aanzien van deze uitkomsten kan op verschillende manieren en met uiteenlopende bewijskracht worden aangetoond.

3.2 Onderbouwing van effectiviteit

De effectiviteit van een interventie kan op verschillende manieren worden onderbouwd. In deze toelichting en op www.interventiesnaarwerk.nl worden drie vormen onderscheiden:

Een theoretische onderbouwing: Waarom zou de interventie werken?

De theoretische onderbouwing geeft aan waarom de interventie zou kunnen werken. Eigenlijk is het een evaluatie vooraf waarin wordt aangegeven welke effecten van de interventie verwacht mogen worden. Er worden veronderstellingen gedaan over de problematiek van de doelgroep, de aanpak en de uitwerking op de beïnvloedbare factoren, gekoppeld aan het beoogde resultaat. Het gaat om het veranderingsmodel achter de interventie dat idealiter onderbouwd is met wetenschappelijke inzichten. Een goede theoretische onderbouwing maakt de interventie in theorie effectief.

Een procesevaluatie: Hoe werkt de interventie?

In een procesevaluatie staat het verloop van de uitvoering van de interventie centraal. Deze evaluatie vindt vaak plaats tijdens of direct na de interventie. Het biedt de kans na te gaan of de mechanismen die men met de interventie in werking wilde zetten, optreden en of de cliënten zich als gevolg hiervan gedragen als voorzien. De procesevaluatie is dan ook geschikt om de interventie bij te sturen tijdens de rit..] In een procesevaluatie dient niet alleen de werking op de cliënten in beeld te worden gebracht maar ook de relatie met de organisatie en de relevante omgeving.

Een resultaatevaluatie: Werkt de interventie?

In een resultaatevaluatie wordt vastgesteld wat de resultaten van de interventie zijn en of deze ook geheel aan de interventie kunnen worden toegeschreven. Het kan gaan om het vaststellen van het uiteindelijke resultaat of van de specifieke doelen van de interventie. Als de theoretische onderbouwing correct is, zijn de vorderingen ten aanzien van de specifieke doelen van de interventie een goede indicatie voor de kans op uitstroom naar werk. Idealiter wordt dit laatste uiteindelijk ook direct vastgesteld via netto-effectiviteitsonderzoek. Om duurzame uitstroom te kunnen vaststellen is een meting enige tijd na afloop van de interventie vereist.

In de volgende hoofdstukken wordt ieder van deze evaluatievormen uitgewerkt.

Voor de effectiviteit van interventies kan gebruik worden gemaakt van verschillende vormen van onderbouwing. Zo kan sprake zijn van een theoretische onderbouwing, een onderbouwing door middel van een procesevaluatie of een resultaatevaluatie.

3.3 Samenhang

De verschillende evaluatievormen geven ieder voor zich onderbouwing voor de effectiviteit van interventies. Zij geven met andere woorden ieder voor zich antwoord op uiteenlopende effectvragen.

Idealiter worden de evaluaties in samenhang uitgevoerd en gekoppeld aan de ontwikkelcyclus van een interventie. In de ontwerpfase kan door het formuleren van een theoretische onderbouwing, vooraf, een indicatie worden gegeven van de effectiviteit van de interventie. In de implementatiefase kan de werking van de interventie worden gevolgd met een procesevaluatie. Nadat de interventie is uitgevoerd kan dan een resultaatevaluatie worden uitgevoerd om vast te stellen of de effecten ook daadwerkelijk zijn opgetreden en toe te schrijven zijn aan de interventie. Men spreekt in dit verband wel van een evaluatieketen.. Hoe verder men in de keten komt, hoe zekerder het bewijs voor de causale relatie tussen interventie en uitkomst. Het gecombineerd gebruik van de resultaten van de verschillende soorten evaluaties vormt een krachtig instrument voor de verbetering van de re-integratiepraktijk.

De verschillende evaluatievormen leveren ieder voor zich inzicht in de effectiviteit van interventies. Door ze bovendien in samenhang uit te voeren wordt de bewijsvoering ten aanzien van de effectiviteit van interventies (verder) versterkt.

4 De theoretische onderbouwing

4.1 Inleiding

Op het meest basale niveau dient er een minimaal een beschrijving te zijn van een interventie. Een beschrijving waarin is aangegeven:

1. Wat het doel van de interventie is (welke uitkomsten men nastreeft);
2. Wat de doelgroep van de interventie is;
3. Wat de aanpak is (welke instrumenten en technieken worden toegepast, met welke frequentie, intensiteit, duur, fasering en expertise);
4. Wat de context is (de bejegeningaspecten en organisatorische context die van belang zijn).

Als deze zaken inzichtelijk en transparant zijn kan nader op de interventie worden ingegaan. Om aannemelijk te maken dat een interventie werkt – dat doel, doelgroep en aanpak logisch samenhangen - is een theoretische onderbouwing nodig.

In de theoretische onderbouwing wordt de logische samenhang tussen doel, doelgroep en aanpak weergegeven.

4.2 Waarom zou de interventie werken?

Aan elke interventie liggen assumpties ten grondslag. Vooronderstellingen over de doelgroep, de aanpak van deze doelgroep en de mechanismen die door de interventie in beweging worden gezet. De theoretische onderbouwing legt deze assumpties bloot en geeft de ratio weer achter de interventie; geeft weer waarom de interventie zou kunnen werken. Een interventie is immers een middel om een bepaald doel te bereiken. Daarom krijgt een cliënt bijvoorbeeld een training werknemersvaardigheden om aangepast en sociaal aanvaard gedrag op de werkplek te vertonen. De theorie geeft aan welke kenmerken en factoren bij een probleem in het spel zijn, welke daarvan zich lenen als aangrijpingspunt van de interventie en hoe de interventie op deze factoren invloed uitoefent en wat de werkzame bestanddelen van de interventie (moeten) zijn. De theorie bevat met andere woorden het veranderingsmodel achter de interventie.

In het ideale geval gaat het om een expliciete en solide, getoetste wetenschappelijke theorie die inzicht verschaft in de route van interventie naar effect. Dergelijke theorieën zijn schaars. Er wordt weinig onderzoek naar gedaan omdat het onderzoek zich vooral richt op de resultatevaluatie. Behalve een wetenschappelijke theorie kan het ook een theorie zijn die zowel praktijkervaringen als wetenschappelijke inzichten integreert. Het formuleren en expliciteren van de interventietheorie is een stap in de bewijsvoering voor effectiviteit. De theorie maakt mede aannemelijk dat de vastgestelde veranderingen zijn toe te schrijven aan de interventie.

Er zijn dus weinig wetenschappelijke theorieën voorhanden. In de praktijk gaat het vaak om impliciete *theories in use* in de hoofden van uitvoerende professionals die beslissingen nemen over de inzet van instrumenten. De onderbouwingen van interventies staan vaak niet op papier en zijn daarmee niet overdraagbaar. Om interventies te funderen is het van belang dat deze kennis te expliciteren. Het gaat er om de kennis uit de *black box* – in dit geval de hoofden van de medewerkers - te krijgen en waar mogelijk

te verstevigen met behulp van wetenschappelijke kennis. Al is het maar om de overdraagbaarheid en het lerend vermogen binnen de eigen organisatie te verbeteren.

In de uitvoeringspraktijk wordt regelmatig gewerkt met casuïstiekbesprekingen in het kader van intervisie en kwaliteitszorg. Het relatief kennisintensieve karakter van modulair maatwerk, waarbij uitvoerend professionals de rol van expert krijgen, maakt dat dit steeds vaker voor komt en ook steeds belangrijker wordt gevonden door het management. Door dergelijke gevalueeraties te systematiseren kunnen praktijktheorieën worden geconstrueerd. Dat kan bijvoorbeeld door bepaalde ‘vondsten’ van een collega klantmanager door andere klantmanagers in te laten zetten en zo te ontwikkelen ontstaan bouwstenen voor interventies en interventietheorieën.

Vragen behorend bij de theoretische onderbouwing zijn:

- Hoe wordt de doelgroep van het programma omschreven?
- Op welke beïnvloedbare factoren richt het programma zich?
- Waaruit bestaat de behandeling van deze factoren?
- Welke gedragsmechanismen leiden tot de gewenste gedragsverandering?
- In welke context of setting wordt de interventie (best) gegeven?
- Welke uitstroomtoename mag van dit programma worden verwacht? Welke verandering in de mate van bereiken van specifieke doelen mag worden verwacht?
- Waarop is deze verwachting gebaseerd? Zijn er naast uitstroomtoename nog andere positieve en negatieve effecten te voorzien?

Het formuleren van de interventietheorie is een belangrijke (eerste) stap in de bewijsvoering voor de effectiviteit van de interventie.

5 De procesevaluatie

5.1 Inleiding

Om vast te kunnen stellen hoe de interventie werkt kan een procesevaluatie worden uitgevoerd. In de procesevaluatie worden idealiter de elementen van de interventietheorie geoperationaliseerd en gevolgd. De procesevaluatie verschaft inzicht in de dynamiek van de uitvoering van de interventie. Bezien wordt of de werking van de interventie de theorie ondersteunt en daarmee de bewijskracht verstevigt. Maar de procesevaluatie kan ook worden gebruikt om (achteraf) een interventietheorie te construeren.

De procesevaluatie biedt inzicht in de werking van de interventie.

5.2 Hoe werkt de interventie?

De procesevaluatie brengt in beeld hoe de individuele deelnemers reageren op de interventie en welke groeps- en individuele processen in gang zijn gezet. In de praktijk van re-integratie is daar vaak maar bitter weinig over bekend.

Een centrale vraag bij de procesevaluatie is of de interventie wordt uitgevoerd zoals ze is bedoeld (programma-integriteit). Wordt een interventie (nog) niet consistent en volgens plan toegepast, dan is het in feite te vroeg om een betrouwbaar beeld te krijgen van de resultaten. Eerst zal via een (serie van) procesevaluatie(s) duidelijk moeten worden welke knelpunten zich in de praktijk voordoen en welke bijstellingen in de opzet, uitvoering en omgeving van het programma nodig zijn om het optimaal te laten functioneren.

Het tijdstip waarop de procesevaluatie start en ook de duur en omvang van het onderzoek, hangen af van de status van het programma. Gaat het om een nieuw programma dat zich nog in een experimenteel stadium bevindt, dan bestaat er doorgaans veel onzekerheid over de toepassing van de interventie in de praktijk. Het is dan goed om de implementatie van het programma vanaf de start intensief te volgen. Bestaat echter al de nodige ervaringskennis, bijvoorbeeld omdat het programma elders al is beproefd, dan is het wellicht verstandiger om nog even te wachten totdat de nieuwe uitvoeringspraktijk zich heeft gevormd.

Een procesevaluatie is niet alleen bedoeld om de integriteit van het programma vast te stellen. De procesevaluatie richt zich op de weg waarlangs naar het doel wordt gewerkt. Het geeft de gelegenheid om de werking van een programma in detail te bestuderen. Zo kan worden onderzocht of de gedragsmechanismen van kracht zijn die op grond van de programmatheorie mochten worden verwacht. De bevindingen van de procesevaluatie vormen daarmee een toets voor de veronderstellingen die in de fase van theoretische onderbouwing zijn geëxpliciteerd.

Vooraf bij nieuwe interventies ligt het voor de hand om alle betrokken partijen uitvoerig aan het woord te laten en op te tekenen hoe zij het programma ervaren. Van belang is dat bij een procesevaluatie niet alleen wordt gekeken naar de processen op organisatorisch niveau, maar dat men ook nagaat welke processen

zich op het niveau van de deelnemers afspelen. Een procesevaluatie moet de relaties tussen de betrokken instanties in kaart in brengen, zodat kan worden bepaald waar de samenwerking kan worden verbeterd. Maar het biedt ook de kans na te gaan hoe de deelnemers op de interventie en de projectmedewerkers reageren. Op basis van vragenlijsten, interviews, observaties en de analyse van administratieve gegevens wordt een oordeel gevormd over de wijze waarop het programma in de praktijk wordt gebracht.

Elementen van een procesevaluatie zijn:

1. Het verrichten van voor- en nametingen om veranderingen op het spoor te komen
2. Het evalueren van de mate waarin de specifieke doelen van de interventie worden bereikt
3. Het uitvoeren van cliënttevredenheidsonderzoeken over de geboden ondersteuning.

Centraal staan de processen die zich tussen alle betrokkenen afspelen, vooral op het niveau van de interventies zelf, maar ook organisatorisch, op het vlak van bedrijfsvoering van het programma en op het vlak van de samenwerking tussen de betreffende instanties.

Vragen behorend bij de procesevaluatie zijn:

- Wat zijn de uitvoeringsmogelijkheden van de interventie?
- Zijn er knelpunten of barrières?
- Wat zijn de interventievarianten?
- Hoe reageren deelnemers op de interventie?
- Welke groeps- en individuele processen zijn in gang gezet?
- Werkt de interventie als bedoeld?
- Welke onvoorziene neveneffecten doen zich voor?
- Worden de doeleinden bereikt (eerste indrukken)?
- Op welke wijze moet worden bijgestuurd?
- Wat is de precieze werking van de interventie?

Met de procesevaluatie wordt nagegaan hoe de individuele deelnemers reageren op de interventie en of zich als gevolg hiervan gedragen als voorzien.

6 De resultaatevaluatie

6.1 Inleiding

Om de effectiviteit van een interventie daadwerkelijk causaal vast te stellen is een resultaatevaluatie noodzakelijk. Daarmee kan het oorzakelijke verband tussen interventie en uitkomst worden vastgesteld. Idealiter wordt bewezen dat de onderzochte interventie beter is dan geen interventie of dan andere interventies.

Met behulp van een resultaatevaluatie kan worden vastgesteld of de interventie werkt en of de opgetreden effecten zijn toe te schrijven aan de interventie.

6.2 Werkt de interventie?

Als een interventie draait zoals het hoort dan kunnen ook de resultaten worden gemeten. Van belang is aan te tonen dat het nut van de interventie ook daadwerkelijk aan deze interventie - of specifieke ingrediënten daarvan – is toe te schrijven. In het licht van de doelstelling gaat het om duurzame uitstroom die pas na verloop van tijd kan worden vastgesteld of om toeleiding naar een bepaalde trede van de re-integratieladder. Het onderzoek dat hier het best bij past is de experimentele studie met een aselechte toewijzing (*randomising*, volgens toeval) aan de interventiegroep en een controlegroep. Het uitvoeren van een dergelijk evaluatie vraagt inzicht in methoden en technieken van wetenschappelijk onderzoek en vraagt een consistent wetenschappelijk onderzoeksdesign. Het interpreteren van onderzoeksresultaten dient met de nodige distantie en kritische onderzoeksingesteldheid te gebeuren. Het parallel verschenen Handboek Meetmethoden biedt hierin uitvoerig inzicht. Wij beperken ons hier tot enige hoofdlijnen.

Voor wat betreft de resultaatevaluatie zijn belangrijke begrippen: voormeting, tussenmeting en nameting:

- Een *voormeting* legt de situatie vast die bestaat voor het project van start gaat. Zo'n meting wordt ook wel 'nulmeting' genoemd omdat deze plaatsvindt op het moment 'nul'. Een voormeting vormt het uitgangspunt waartegen later (bij de nameting) opgetreden veranderingen in de situatie afgemeten kunnen worden. De voormeting lijkt misschien extra werk, maar vaak zijn de benodigde gegevens al voorhanden. Vaak is er immers al een probleemanalyse over de aan te pakken problemen, met informatie over bijvoorbeeld de omvang en ontwikkeling. Dergelijke gegevens kunnen dienst doen als voormetingsgegevens.
- We spreken van *tussenmeting* als er tijdens de uitvoering van het project metingen worden gedaan. Deze geven een 'tussenstand' weer, ze geven aan in welke richting het project zich ontwikkelt. Tussenmetingen zijn handig bij complexe, lang lopende interventies.
- Een *nameting* wordt gehouden aan het eind van de interventieperiode of na afloop van de interventie. Daarvoor zijn verschillende varianten mogelijk:

Een nameting zonder voormeting zonder controlegroep

Deze variant komt vaak voor en vloeit deels logisch voort uit de vereiste dat dienstverleners zich over de resultaat van het contract verantwoorden. Het komt ook vaak voor omdat men pas achteraf bedenkt dat er nog een evaluatie moet worden gehouden. De evaluatie vindt plaats op een vast tijdstip op een locatie of

bij een groep bij wie het project is gedaan, nadat het project is afgesloten. Bij dit evaluatiemodel is het des te belangrijker de projectdoelen ‘SMART’ (en dus meetbaar) op te stellen zodat de uitkomsten van het project ‘getoetst’ kunnen worden aan de doelen. Door de ‘keuze’ voor dit evaluatiemodel is de effectiviteit van het project feitelijk niet te staven.

Eigenlijk gaat het om het bereiken van het doel. Als dat het oogmerk is (dat gebeurt bijvoorbeeld vaak in gemeentebegrotingen) moeten de doelen SMART geformuleerd zijn. Echter, op interventieniveau is niet bekend wat er was gebeurd als de interventie **niet** zou zijn ingezet (de counter-factual). Dat kan alleen als een controlegroep is samengesteld. Daarmee is effectiviteit dus niet te meten met dit evaluatiemodel. Hiervoor is het nodig om een ander evaluatiemodel te kiezen.

Een voor- en nameting zonder controlegroep

In dit model wordt de beginsituatie wel vastgelegd. Er wordt dus een voormeting gedaan voordat men met de uitvoering van het project start. Na het project volgt een nameting. Nu kunnen we iets zeggen over het effect van het project: door de situatie vóór de start van het project (voormeting) te vergelijken met de situatie na afloop van het project, kunnen we aantonen welke verandering (=effect) er is opgetreden. Een probleem bij evaluaties van projecten ‘in het veld’ is dat er altijd gewerkt wordt in een situatie waarin allerlei zaken voortdurend in ontwikkeling zijn. De groep waarop het project zich richt (de doelgroep van het project) staat niet stil tijdens het draaien van het project. Er kunnen zich bij de doelgroep ontwikkelingen voordoen die niets met het project te maken hebben, maar die wel een eigen effect hebben bij de projectdoelgroep. Het kan dan lijken alsof de maatregelen veranderingen teweeg brengen in de doelgroep, terwijl men dit effect eigenlijk aan die andere - spontane - ontwikkelingen toe moet schrijven. De belangrijkste beperking van dit evaluatiemodel is daarom: hoe bewijs je dat de gemeten verandering in de tijd (voor en na het project) door het project komt, en niet door andere (toevallig) factoren of gebeurtenissen buiten het project? Het probleem van spontane ontwikkelingen in projectdoelgroepen is te ondervangen. Hiervoor is het nodig te achterhalen wat er gebeurd zou zijn als het project er niet was geweest. Daartoe is het noodzakelijk een controlegroep op te nemen in het evaluatiemodel.

Een voor- en nameting met controlegroep

Met dit model wordt een situatie gecreëerd met een project en eentje zonder project. Het model heeft als basis een voor- en een nameting, maar extra is een controlegroep. Men kan ook na afloop van een project nog een controlegroep zoeken om de resultaten van het project te meten. Een nadeel in vergelijking met het benaderen van een controlegroep voordat het project van start gaat, is dat men afhankelijk is van de informatie die in het verleden over de verschillende groepen/gebieden is vastgelegd. Hierdoor is het moeilijker om twee groepen of gebieden te vinden die zoveel mogelijk op elkaar lijken (*matchen*). Voor onderzoek met “matching” zijn in de regel geavanceerde econometrische technieken nodig.

Dit probleem wordt ondervangen in evaluatiemodellen waarin meerdere groepen met en zonder project in het model worden opgenomen met meerdere metingen. Een verdergaand evaluatiemodel wijst groepen willekeurig toe als projectgroep of controlegroep. Het evaluatiemodel ‘voor – en nameting, met controlegebied of controlegroep’ is zeer populair bij evaluatieonderzoekers, omdat het een stevige basis geeft voor conclusies over de effecten van een interventie. In de internationale literatuur geldt het als *evidence based*. Strikt genomen is het doen van een voormeting onder uitkeringsgerechtigden niet nodig als het gaat om de uitstroom naar werk. Het is wel nodig om het bereiken van de tussendoelen te kunnen vaststellen. Vaak is dit de diagnose.

Vragen behorend bij de resultaatevaluatie zijn:

- Treden de beoogde effecten op en in welke mate? (bruto)
- Wat is de effectiviteit van de interventie en in hoeverre kunnen de gevonden effecten causaal worden toegeschreven aan de interventie? (netto)
- Naar welke interventies, situaties, individuen of groepen zijn deze effecten generaliseerbaar?

- Wat zijn de uiteindelijke kosten van de interventie? (eventueel)

Een resultaatevaluatie kan op verschillende manieren worden uitgevoerd. Het werken met een goede controlegroep geeft een stevige basis voor conclusies over de effecten van een interventie en geldt als *evidence based*.

7 www.interventiesnaarwerk.nl

7.1 Inleiding

De website www.interventiesnaarwerk.nl beoogt een bijdrage te leveren aan de professionalisering van het re-integratiedomein en daarmee aan de effectiviteit. Op de site zijn en worden in een databank interventies geplaatst waarvan de effectiviteit een zekere mate van onderbouwing kent.

Vanuit een streng wetenschappelijk gezichtspunt zouden alleen interventies die volledig zijn onderbouwd en waarvan de causaliteit met behulp van aselect samengestelde controle groepen is vastgesteld interessant zijn. Dat is echter te beperkend. Maar heel weinig interventies - wellicht geen enkele interventie - voldoet hier aan. Zondermeer stellen dat een interventie onvoldoende onderzocht is en dat er dus niets over effectiviteit valt te zeggen doet de realiteit geweld aan en is niet stimulerend voor de ontwikkeling van het vakgebied.

Voor de meeste re-integratietrajecten of – programma's zijn de verschillende soorten evaluaties niet aanwezig, laat staan dat zij in samenhang gelijktijdig aanwezig zijn. De resultaatevaluatie is het meest aanwezig omdat deze gekoppeld is aan het re-integratiecontract (b.v. plaatsingscijfers als maat van bruto-effect). Een procesevaluatie is al minder vaak aanwezig en het vaakst te vinden bij meer experimentele re-integratieprogramma's die men wil evalueren. De theoretische onderbouwing ontbreekt in de meeste gevallen.

Met de website trachten we het gat tussen 'niets weten' en 'alles weten' te verkleinen door ook andere vormen van onderbouwing van effectiviteit toe te laten. Daarmee dient het geheel niet als onwetenschappelijk te worden gediskwalificeerd, maar te worden gezien als een legitieme manier om, passend bij de mogelijkheden van de re-integratiepraktijk kennis over effecten te vergaren.

In het ideale geval zouden de verschillende evaluatievormen in samenhang en in volgorde moeten worden uitgevoerd. Hier wordt echter de stelling gehanteerd dat er geleerd kan worden van iedere vorm van onderbouwing van een interventie mits deze aan enige eisen voldoet. Immers, er valt veel te leren van een goede procesevaluatie of een goede resultaatmeting ook als deze niet vooraf zijn gegaan door een goede theoretische onderbouwing van de interventie. De site boogt daarmee geen kwaliteitsoordeel te geven van verschillende interventies, maar bij te dragen aan het gemeenschappelijk leren in de sector, waarbij op termijn denkbaar is dat de vereisten die gesteld worden aan de interventies, voor opname op de website, worden aangescherpt.

7.2 Beoordeling van de onderbouwing voor effectiviteit

Voor de korte termijn wordt een beoordelingskader gehanteerd waarmee de verschillende vormen van onderbouwing en –evaluatie gewaardeerd kunnen worden. Het kader schrijft niet voor dat alle genoemde typen onderzoek moeten worden uitgevoerd of dat ze noodzakelijk in de genoemde volgorde moeten plaatsvinden. Wanneer bijvoorbeeld een interventie niet op een theorie is gebaseerd maar alleen op bepaalde verwachtingen of ervaring uit de beroepspraktijk kan een procesevaluatie helderheid bieden over wat de interventie precies inhoudt. Het gaat erom duidelijk te maken dat er niet één onderzoekstype ideaal is, maar dat elke ontwikkelfase passende soorten onderzoek kent. Dit heeft tot gevolg dat:

- Het kaf van het koren wordt gescheiden. Interventies die slecht zijn onderbouwd, of blijkens onderzoek zelfs averechts kunnen uitpakken, vinden geen toepassing meer ten gunste van interventies die goed zijn onderbouwd en waarbij eventueel onderzoek laat zien dat er goede resultaten mee worden geboekt.
- Het stimuleert dat interventies goed worden onderbouwd en dat er onderzoek plaatsvindt naar de effectiviteit. Kwaliteitstoetsing levert een soort 'opwaartse druk' op in de sector: om te voorkomen dat een interventie wordt 'afgekeurd', is men wellicht bereid meer te investeren in theorievorming en onderzoek. Dat moet uiteindelijk de kwaliteitsontwikkeling in de hele sector ten goede komen.

Voor de beoordeling in eerste aanleg wordt gebruik gemaakt van een pragmatisch en onderscheidend beoordelingskader dat daarmee helpt om ook toekomstige onderzoeksactiviteiten te richten. Pas nadat meer onderzoek is verricht is het zinvol het beoordelingskader nader te verfijnen. In het kader wordt de kwaliteit van de verschillende vormen van onderbouwing gewaardeerd op 3 niveaus:

- Niet aanwezig
- Aanwezig maar niet volledig
- Aanwezig en volledig

In het onderstaande schema zijn de twee laatste niveaus (aanwezig maar al dan niet volledig) geoperationaliseerd. Verondersteld wordt dat er op het meest minimale niveau een goede beschrijving van de interventie is waardoor deze ook overdraagbaar is.

Kwalificatie	Operationalisering niveaus
Theoretisch onderbouwd	 Er is een probleemanalyse en een duidelijke en expliciete redenering op welke factoren de interventie aangrijpt en waarom deze zou werken
	 Deze redenering is bovendien gebaseerd op (getoetste) wetenschappelijke inzichten / theorieën, c.q. er worden technieken gebruikt die in de literatuur bekend staan als bewezen effectief.
Procesevaluatie	 De werking van de interventie zelf en de uitwerking op de doelgroep zijn duidelijk in kaart gebracht
	 In het onderzoek zijn bovendien de organisatorische voorwaarden en de organisatorische context betrokken
Resultaatevaluatie	 Er heeft een resultaatmeting plaatsgevonden met een voor- en een nameting zonder controlegroep (veranderingsonderzoek)
	 Er heeft een resultaatmeting plaatsgevonden waarin gebruik is gemaakt van een experimentele groep en een controlegroep

7.3 Voor en door het veld

www.interventiesnaarwerk.nl beoogt, als gesteld, een bijdrage te leveren aan het vakgebied re-integratie en de effectiviteit daarvan. Professionals wordt gevraagd een bijdrage te leveren door interventies die een zekere mate van onderbouwing kennen, aan te melden voor beschrijving en beoordeling. Zij worden uitgedaagd de impliciete *theories-in-use* te expliciteren en te verrijken met en te toetsen aan wetenschappelijke inzichten. Er is een gezamenlijk publiek en privaat belang aan te tonen dat de middelen die besteed worden aan re-integratie welbested zijn.

Bijlage 1: Geraadpleegde literatuur

- Dekker en Van der Aa (2000), *Methodiek en beleid van sociale activering*, Den Haag: Elsevier.
- Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie (2007), *Jaarverslag 2006*, Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie (2008), *Jaarverslag 2007*, Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Hekelaar, Zwinkels & Braat (2006), *De juiste klant op het juiste traject*, Rotterdam.
- IWI (2006), *Duurzaamheid van re-integratie*, Den Haag.
- Kloosterman (2008), Arbeidsre-integratie: van ongelukjes naar bewuste strategie, in: *Innoveren verveelt niet*, Groningen 2008.
- Leeuw (2008), *Gedragsmechanismen achter overheidsinterventies en rechtsregels*, oratie, Maastricht: Unimaas.
- Nelen (2008), *Evidence maze; het doelhof van evaluatieonderzoek*, oratie, Maastricht: Unimaas.
- Pawson & Tilley (1997), *Realistic Evaluation*, London: Sage.
- Rekenkamer Amsterdam (2007), *Re-integratie, begeleiding van bijstand naar werk*, Den Haag.
- Rekenkamer Utrecht (2006), *Maak werk van bijstand*, Utrecht.
- Swanborn (1999), *Evalueren*, Amsterdam: Boom.
- TNO & SEO (2008), *Handboek meetmethoden voor effectiviteit van activerend arbeidsmarktbeleid op persoonsniveau*, Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Van Soomeren en Zwaan (2006), *Handleiding evaluatie preventieprojecten*, Amsterdam: DSP-groep.
- Van Yperen (2003), *Resultaten in de jeugdzorg: begrippen, maatstaven en methoden*, Utrecht: NIZW.
- Van Yperen (2007), *Integraal erkend, naar een afstemming erkenning jeugdinterventies*, Utrecht: NJI.
- Van Yperen en Veerman (red.) (2008), *Zicht op effectiviteit, handboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek in de jeugdzorg*, Delft: Eburon.
- Wartna (2005), *Evaluatie van daderprogramma's*, Den Haag: WODC.
- Wartna (2005), Tegen de lamp, wegwijzer voor daderprogramma-evaluatie, in: *Secondant*, december.
- Wesdorp (2007), Interventies; Wat werkt? In: *Sociaal Bestek*, nr 7-8.
- WODC, Ministerie van Justitie, diverse onderzoeksrapporten.